

RYTŲ IR VAKARŲ
KULTŪROS SANKIRTOS

Tėvų ir vaikų santykiai lyginamojoje Kinijos ir Vakarų kultūrų perspektyvoje: žvilgsnis iš Lietuvos

LORETA POŠKAITĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
lposkaite@yahoo.com

Tėvų ir vaikų santykiai yra viena aktualiausių šiandieninės visuomenės problemų pasaulyje, pradedant Lietuva ir bene labiausiai šioje srityje išsivysčiusiomis Skandinavijos šalimis, baigiant Rytų Azijos šalimis, kurių tradicinis „sūniškojo nuolankumo“ arba „šeimyninio pagarbumo“ (*xiao*) modelis daug kuo priešingas vakarietiškajam ir tebėra itin prieštaringai vertinamas Vakaruose. Vienas svarbiausių šio straipsnio tikslų – pristatyti Vilniaus universiteto Orientalistikos centre besimokančių dabartinių sinologijos studentų nuomonę ir pamąstymus apie kiniškąjį „sūniškąjį nuolankumą“ bei jo aktualumą dabartiniame globaliame pasaulyje, remiantis mano pačios atliktais jų apklausos duomenimis. Pastarąją paskatino keliami prielaida, jog kiniškoji „sūniškojo nuolankumo“ etika (kaip ir bet koks kitas jos kultūros aspektas) gali būti skirtingai priimama ir vertinama įvairiose Vakarų šalyse, priklausomai nuo jose susiformavusio dėmesio individo teisėms, vaikų teisėms, pagarbos autoritetui ir pan. Prieš tai bus trumpai pristatyta tradicinė *xiao* samprata, kuri yra išdėstyta klasikiniuose didaktiniuose ir filosofiniuose kinų veikaluose, o paskui aptariamas *xiao* traktavimas Vakaruose nuo XIX a. vidurio iki šių dienų. Paskutinėje straipsnio dalyje bus nagrinėjami tėvų ir vaikų santykiai pomaostinėje Kinijoje, daugiausia remiantis pačių kinų antropologų ir sociologų tyrinėjimais. Siekiama atskleisti, kaip į „sūniškąjį nuolankumą“ pastaruoju metu žiūri vaikų ir tėvų kartos atstovai, kaip šie požiūriai veikia bendrą nuomonę apie šiuolaikinę *xiao* padėtį tiek pačios Kinijos, tiek Vakarų mokslinėje erdvėje, o taip pat vaikų ir tėvų santykių konfliktų sprendimų būdus. Platesniu požiūriu išvardintų problemų analizė ir apklausos rezultatai parodo, kaip skirtingos kultūrų tyrimų metodologijos turi įtakos tarpkultūriniam supratimui ir skirtingų kultūrų (šiuo atveju Kinijos ir Vakarų) lyginimui, taip pat skatina atkreipti dėmesį į „teorijos“ (tekstų) ir „praktikos“ (kultūrinės tikrovės) santykius dabartiniuose lyginamuosiuose kultūrų tyrimuose.

Esminiai žodžiai: „sūniškasis nuolankumas“ (*xiao*), konfucianizmas, pagarbumas, rūpinimasis, pareigos, dorybė.

Pastaruoju metu Lietuvos viešojoje erdvėje modelio reguliavimą, tiksliau, apie vaikų teisių netyla diskusijos apie tėvų ir vaikų santykių gynimą prieš smurtaujančius tėvus, rodant

į tokio modelio pavyzdžius išsivysčiusiose Europos (pirmiausia Skandinavijos) šalyse bei Jungtinėse Amerikos Valstijose. Prieštaraujantis jo keitimui ir ypač įtvirtinimui įstatymų bazėse¹ teigia, kad toks padidintas ir vienpusis dėmesys vaiko teisėms, o ne pareigoms, skatina šeimos santykių iškreipimą, kai vaikas žvelgia „į gimdytojus kaip į galimus savo teisių pažeidėjus, analizuodamas, ar kurio nors iš jų poelgio neverta pavadinti prievarta ir apskūsti kažkam nors, ko vaikas pats nepažįsta ir nesuvokia“², ir kada kiekvienas vaiko noras ar pojūtis yra leistinas, toleruotinas bei gerbtinas, o štai tėvų autoritetas traktuojamas lyg antraeilis dalykas. Akivaizdu, kad santykių tarp tėvų ir vaikų modelyje „tiesa“ arba „teisīgumas“ turėtų būti per vidurį, nes šiuo atveju tarp dviejų pusių (ar santykių dalyvių) atsiranda akivaizdi persvara tarp tėvų pareigų ir vaikų teisių.

Todėl tam, kad subalansuotume ir išplėstume požiūrį į šiuos santykius, vertėtų susipažinti su visiškai priešingu – Rytų Azijos šeimyninių santykių – modeliu, kuris buvo sukurtas Kinijoje nuo seniausių laikų, vėliau perimtas korėjiečių, japonų, ir tam tikra prasme bandomas išlaikyti šiandieninėje Kinijos visuomenėje. Šis modelis konfucianizme buvo įvardijamas kaip „sūniškasis nuolankumas“ arba „šeimyninis pagarbumas“ (*xiao* 孝)³. Jis konfucianizmo

laikomas viena svarbiausių moralinių vertybių („dorybių“) ir elgesio principų, padedančių ugdyti tiek atskirą moralinę, žmonišką asmenybę (kurios idealas – „kilnus žmogus“, *junzi* 君子), tiek moralią ir harmoningą visuomenę bei valstybę.

Ši vertybė Vakaruose buvo ir tebėra itin prieštaringa. Tačiau kai kurie šiuolaikiniai Vakarų (tiksliau, Amerikos) sinologai, kaip antai Rogeris T. Amesas ir Henry's Rosemont'as, įžvelgia jos naudą net ir šiuolaikinei Vakarų visuomenei bei globaliai kultūrai – pirmiausia dėl to, kad, pasak jų, ir pačios aktualiausios šiuolaikinės socialinės problemos, kurios liečia šeimos instituciją – tokios kaip eutanazija, abortai, gėjų ir lesbiečių veddybos „vargu ar gali būti išspręstos, jeigu jos bus aptariamoms vien apeliuojant į individų teises“ ir remiantis šeimos liberalėjimo Vakaruose mitu. Jos negali būti taip sprendžiamos jau vien dėl to, kad, kaip jie pastebi, „didesnė pasaulio dalis – Afrikos, Azijos ir Vidurio Rytų žmonės, t. y. daugiau nei du trečdaliai visos žmonijos, nesistengia apibrėžti savęs iš esmės kaip laisvų, autonomiškų (teises turinčių) individų. Jie yra konkrečios dukterys ir sūnūs, motinos ir tėvai, sutuoktiniai, broliai ir seserys, pusbroliai ir pusseserės, kaimynai, klanų nariai – būdami visi susieti su specifinėmis geografinėmis vietovėmis ir religinėmis bei pasaulietinėmis bendruomenėmis. Dauguma tose vietovėse gyvenančių žmonių, išskyrus suvakarietiškes miesto elito atstovus, linkę apibrėžti save ne Apšvietos ir modernistiniais

1 Turiu galvoje kai kurių dabartinių Seimo narių inicijuojamas pataisas „Vaikų teisių apsaugos įstatyme“.

2 Prieiga internete: www.propatria.lt/2013/06/vidmantte-jasukaityte-bezdziouiu-kaimas.html. Žiūrėta: 2013.11.02

3 Taip aš verčiu anglakalbėje sinologinėje literatūroje labiausiai paplitusį *xiao* vertimo iš kinų kalbos variantą – „*filial piety*“ bei dviejų garsių šiuolaikinių Amerikos sinologų Rogerio T. Ameso ir Henry'io Rosemont'o siūlomą šiuolaikiškesnį ir galbūt universalesnį jo ver-

timą – „*family reverence*“. Apie tokio vertimo varianto pagrindimą žr.: Ames T. Roger, H. Rosemont (transl. and introduct.). *The Chinese Classic of Family Reverence. A Philosophical translation of the "Xiaojing"*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009, p. xii.

liberalizmo terminais, bet veikiau ryšių arba „konfucianistiniais“ terminais“⁴. Todėl labai pritariu šių autorių nuomonei, kad „jeigu mes išties norime plėtoti tarpkultūrinį dialogą, o ne griežtą kritiką, tai turėtume įsileisti į savo diskursą minėtus terminus, net jeigu jie jame nebus dominuojantys“⁵.

Siekdama patikrinti, ar tokios profesionalių sinologų (t. y. mokslininkų) mintys turi ką nors bendra su „eilinių piliečių“ pažūromis, atlikau Vilniaus universitete dabar besimokančių sinologijos studentų apklausą, kaip jie vertina šią konfucianistinę vertybę iš savosios, vakarietiškos ir lietuviškos kultūros, perspektyvos. Todėl vienas svarbiausių šio straipsnio tikslų – pristatyti šios apklausos rezultatus, arba studentų pamąstymus apie kiniškąjį „sūniškąjį nuolankumą“ bei jo aktualumą dabartiniame globaliame pasaulyje. Tačiau prieš tai bus trumpai pristatyta tradicinė *xiao* samprata, remiantis klasikiniiais kiniškais veikalais, o paskui aptariamas *xiao* traktavimas Vakaruose, atkreipiant dėmesį į jo prieštarumą. Tačiau norint pagrįsti *xiao* vertybės aktualumą šiuolaikiniame Vakarų ar globaliame pasaulyje, būtina atsižvelgti į jo traktavimą bei praktiką šiuolaikinėje Kinijoje, nes jis čia yra gana prieštaringas. Todėl paskutinėje straipsnio dalyje bus analizuojami tėvų ir vaikų santykiai pomaistinėje Kinijoje, daugiausia remiantis pačių kinų antropologų ir sociologų tyrinėjimais (jų atliktų apklausų, pokalbių su įvairių kartų kinais atpasakojimais ir pastarųjų komentarais). Bus siekia-

ma atskleisti, kaip į „sūniškąjį nuolankumą“ žiūri vaikų ir tėvų kartos atstovai, kaip šie požiūriai veikia bendrą nuomonę apie šiuolaikinę *xiao* padėtį tiek pačios Kinijos, tiek Vakarų mokslinėje erdvėje, o taip pat vaikų ir tėvų santykių konfliktų sprendimų būdus.

1. „Sūniškojo nuolankumo“ (*xiao*) samprata tradicinėje Kinijoje

„Sūniškasis nuolankumas“ (*xiao*) įprasmina santykius tarp tėvo ir sūnaus. Tai yra patys svarbiausi santykiai iš penkių santykių (*wu lun* 五伦), kurie buvo įvardyti konfucianizme⁶. Jie turi būti grindžiami abipuse meile, širdingumu arba prieraišumu (*ci* 慈⁷), kurie parodo, kad tėvai, ypač vyro tėvai, yra patys brangiausi žmonės pasaulyje, brangesni net už žmoną. Kalbant konkrečiau, *xiao* galima apibendrintai apibrėžti kaip rūpinimąsi savo tėvais tiek jiems gyviems esant, tiek po jų mirties. Rūpinimasis tėvais po mirties reiškė tinkamą jų palaidojimą ir trejų metų (tiksliau, 27 mėnesių) gedulą, kurio metu netgi privaloma nusišalinti nuo valstybinės tarnybos, išeinant atostogų. Šis gedulas pradėtas Kinijoje praktikuoti nuo I a. pirmiausia tarp aukštų valdininkų, o nuo III a. tapo privalomu visiems išsilavinusio elito atstovams. Jo laikymasis buvo griežtai kontroliuojamas įstatymų, o už nesilaikymą – baudžiama⁸. Tokio gedulo laiko nustatymas buvo grindžiamas vadinamuoju „atmokėjimo“ arba

4 Ames T. Roger, H. Rosemont (transl. and introduct.). *The Chinese Classic of Family Reverence. A Philosophical translation of the "Xiaojing"*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009, p. 32, 34.

5 Ten pat, p. 34.

6 Kiti keturi santykiai – tai santykiai tarp valdovų-pavaldinio, vyro-žmonos, vyresnio-jaunesnio brolio, draugų.

7 O štai dar kiti keturi santykiai atitinkamai turi būti grindžiami teisingumu (pareiga), skirtingumu, pirmavimu ir nuoširdumu (pasitikėjimu).

8 Pavyzdžiui, gedulo metu buvo draudžiama kelti vestuves ir net pradėti vaikus.

atsako (bao 报) principu, kurį labai aiškiai įvardijo Konfucijus: kaip tėvai rūpinasi vaiku („nešioja jį ant rankų“) pirmus trejus jo gyvenimo metus, taip vaikai turi gedėti tėvų ne mažiau kaip trejus metus, šitaip atsimokėdami už jų rūpestį⁹.

Vis dėlto tarp tėvų rūpinimosi vaikais ir vaikų – tėvais galima išvelgti tam tikrą skirtumą: jeigu pirmasis konfucianizmo buvo laikomas visiškai natūraliu elgesiu (nes to reikalauja pati gamta), antrasis – kultūringo, sąmoningo, civilizuoto, moralaus elgesio ugdymu bei išraiška (ką itin pabrėžė Konfucijus¹⁰). Būtent todėl konfucianistai leido suprasti, kad vaikas privalo pagarbiai rūpintis savo tėvais net ir tuo atveju, jeigu tėvai juo nesirūpino arba blogai su juo elgėsi vaikystėje¹¹. Toks besąlygiškas sūnaus elgesys, kaip

pastebi Philipas J. Ivanhoe, reikalingas tam, kad rodytų pavyzdį kitiems, taip pat ir savo tėvams¹² bei savo paties vaikams.

Tiesa, gali kilti klausimas, kaip vis dėlto sūniškai pagarbus sūnaus elgesys galėtų paveikti jo paties „netėviškus“ tėvus? Į tai galėtų atsakyti Konfucijus ir Mengzi, kurie pabrėžė, jog bet kokios nesėkmės atveju pirmiausia reikėtų atsigręžti į save ir pasitikrinti, ar pats viską padarei, kas nuo tavęs priklauso. Antai Mengzi teigė: „Mylintis žmogus sulaukia meilės iš kitų; rodantis pagarbumą yra gerbiamas kitų. Jeigu kažkas įžūliai su juo elgiasi, jis turėtų pasitikrinti ir kritiškai pažvelgti į save, sakydamas: „Taip yra dėl to, kad aš esu nepakankamai jam žmoniškas ir pagarbus – tai ir jis su manimi taip elgiasi“. Jeigu jis, pasitikinęs save, mato,

9 Lunyu („Apmąstymai ir pašnekesiai“), 17.21. Cit. pagal: Ames T. Roger, H. Rosemont (transl. And introduct.). *The Analects of Confucius. A Philosophical Translation* (based on the Dingzhou Fragments and Other Recent Archaeological Finds). New York: Ballantine Books, 1998, p. 209.

10 Jau pačiuose pirmuose „Apmąstymų ir pašnekesių“ (Lunyu) skyriuose jis teigia, kad sūniškasis nuolankumas yra žmogaus moralės pagrindas. *Lunyu*, 1.2, 1.6, 1.9.

11 Tokio besąlygiško pagarbumo ir rūpinimosi tėvais pavyzdį rodė vienas labiausiai konfucianizmo garbintų legendinių veikėjų – legendinės senovės valdovas Shun, kurio tėvas kartu su jo pamote net keletą kartų paspėdė jam sąžalų, kad jis žūtų, bet pastarasis vis tiek stengėsi būti sūniškas. Kaip pasakoja Mengzi, jis taip graužėsi dėl tokio tėvo elgesio, kad jo negalėjo paguosti nei moterų grožis, nei turtai, nei aukštos pareigos. Būtent Shun parodė ir kitą pavyzdį, kaip reikia laikytis „sūniškojo nuolankumo“ – jis vedė, tačiau tai padarė, neatsiklausęs tėvų. O tai reiškia nesiskaitymą su tėvų autoritetu arba nepagarbą jiems, kitaipariant, akivaizdų nusižengimą „sūniškajam nuolankumui“. Būtent dėl to šis faktas buvo labai įvairiai ir prieštaringai interpretuojamas vėlesnių komentatorių, ir kritikuojamas daoistų,

kurie mėgdavo pasišaipyti iš konfucianistinių dorybių laikymosi (nors vėliau patys jas integravo į savo religinę praktiką). Tačiau konfucianistai nusprendė, kad tokiu elgesiu Shun kaip tik parodė, kas sūniškumo pareigoje yra svarbiausia, o kas mažiau svarbu. Svarbiausia – tai susilaukti palikuonių. Atlikti šią pareigą turėtų būti žymiai svarbiau, nei neatsiklausti tėvų dėl vedybų (taip pat dėl šios pareigos atlikimo, nes vedybos kaip tik ir skirtos tam, kad būtų susilaukta palikuonių). Plačiau apie Shun ir jo elgesio pateisinimą žr.: *Mengzi*, Book 9 Wan Zhang (part A). Pagal leidinį: *Mencius*. Chinese-English Library of Chinese Classics (transl. Into English by Zhao Zhentao, Zhang Wenting, Zhou Dingzhi; transl. into modern Chinese by Yang Bojun). Hunan People's Publishing House, Foreign Languages Press, 1999, p. 197–201. Apie sūniškus sūnus, kurie buvo engiami savo pamočių ir vis tiek rodė joms nuolankumą, kol galiausiai pakeitė ir tų pamočių požiūrį į juos, pasakojama ir „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiuose“ (*Er shi si xiao*). Plačiau apie tai žr. tolesniame šio straipsnio tekste ir past. 18.

12 Ivanhoe Philip J. *Filial Piety as a Virtue*. Chan K.L., Alan, Tan Sor-hoon (eds.). *Filial piety in Chinese Thought and History*. London and New York: RoutledgeCurzon, 2004, p.198.

kad jis tikrai yra žmoniškas ir pagarbus, bet kitas žmogus vis tiek su juo begėdiškai elgiasi, tuomet jis dar kartą turėtų kritiškai pažvelgti į save ir pastebėti: „aš veikiausiai nebuvau ištikimas jam“. Jeigu po antrojo pasitikrinimo jis neižvelgia savo ištikimybės stokos, bet kitas asmuo vis tiek netinkamai su juo elgiasi, tuomet jis turėtų sau pasakyti: „Šis žmogus yra beprotis. Jis niekuo nesiskiria nuo gyvulio. Tad kodėl turėčiau išgyventi dėl gyvulio?“¹³. Žinoma, čia Mengzi turi galvoje įvairius žmones, bet ne tėvus. Nes taip „nurašyti“ savo tėvus konfucianistams būtų tiesiog neįsivaizduojama – jau vien dėl to, kad jų ryšys su vaiku didžiąja dalimi yra įgimtas. Tėvai gali ką nors netinkamai daryti, bet tuomet sūniško vaiko pareiga yra nurodyti jiems jų klaidas ar net prieštarauti jiems – tiesa, labai pagarbiai ir nuolankiai¹⁴. Iš to galima būtų daryti išvadą, kad „sūniškojo nuolankumo“ dorybė (vertybė, elgesys) bene geriausiai atskleidžia konfucianistinę etiką pagrindžiantį „koreliatyvumo“ prin-

13 Cituota pagal: *Mencius*, op. cit., p. 189.

14 Apie tai žr.: *Lunyu*, 4.18. Čia Konfucijus siūlo prieštarauti tėvams atsargiai ir santūriai, bet jeigu jie neklauso, tuomet palikti viską taip, kaip yra, ir toliau rūpintis jais pagarbiai, nepriešgyniaujant bei nemurmant. Tai rodo, kad vaiko protestas konfucianistinėje kultūroje turėjo tam tikras ribas, kurias nubrėžė patriarchalinė visuomenė ir hierarchinė santvarka, čia pagarba vyresniajam – tiesiog šventa. Sūnus privalo nepritari tėvui (jam nepaklusti), kai šis elgiasi neteisingai, ir taip apsaugoti jį nuo blogo poelgio (tas pats liečia ir valdovo-pavaldinio santykius: ištikimas ir save gerbiantis pavaldinys privalo prieštarauti valdovui, tiksliau, jį „pamokyti“. Ši nuostata buvo įtvirtinta praktiškai tam tikrų pamokymų valdovui rašymo forma, nors ne visi Kinijos imperatoriai šią kritiką mėgo ir toleravo). Tad prieštaraudamas netinkamam tėvo elgesiui, sūnus parodo ypatingą rūpinimąsi tėvu, t. y. siekimą sugrąžinti jį į doros kelią.

cipą, arba įsitikinimą, jog kiekvienas yra esmiškai ne atskira individuali būtybė, bet koreliatyvi individualybė, susijusi su kitais abipusiais ryšiais ir veikiant kitus / kitų įtaka patiriama pirmiausia per savo / kitų elgesio pavyzdį. Štai kodėl minėtoji rūpinimosi tėvais po mirties pareiga implikuoja ir kitą sūnišką pareigą – stengtis susilaukti palikuonių, ypač vyriškos lyties, kad jie galėtų atitinkamai rūpintis mirusiųjų tėvų ir protėvių dvasių maitinimu (t. y. ritualiniais aukojimais, kuriuos galėjo atlikinėti tik vyriškos lyties palikuonys). Juk palikuonys pirmiausia ims elgesio pavyzdį iš savo tėvų ir jų elgesio su jų pačių tėvais.

Konfucianizme rūpinimasis gyvais tėvais reiškė ne bet kokią rūpinimąsi, tiesiog suteikiant tėvams maitinimą ir tenkinant jų materialius poreikius, bet pagarbų rūpinimąsi (*gongyang* 恭養): „Kai tėvai gyvi, tarnauki jiems pagal ritualą (*li* 禮); kai jie miršta, palaidoki juos ir aukoki jiems pagal ritualą“¹⁵. Nes, kaip sakė Konfucijus, „juk šunimis ir arkliais taip pat rūpinamasi. O jeigu nerodai pagarbos savo tėvams, tuomet kuo rūpinimasis jais skirsis nuo rūpinimosi šunimis ir arkliais?“¹⁶. Detalesnės nuorodos apie pagarbų rūpinimąsi tėvais buvo išplėtos vėlyvesniuose veikaluose, pirmiausia „Sūniško nuolankumo kanone“ (*Xiaojing*)¹⁷

15 *Lunyu* (Konfucijaus „Apmąstymai ir pašnekesiai“), 2.5. Cituojama pagal: Ames T. Roger, H. Rosemont (transl. And introduct.). *The Analects of Confucius. A Philosophical Translation* (based on the Dingzhou Fragments and Other Recent Archaeological Finds). New York: Ballantine Books, 1998, p. 77.

16 *Lunyu*, 2.7.

17 Šis kanonas buvo parašytas Han dinastijoje ir iš esmės buvo skirtas tam, kad pagrįstų ištikimybę ir nuolankumą valdovui (imperatoriumi). Jame teigiama, kad tik tie, kurie yra nuolankūs ir ištikimi (*zhong*)

ir ypač istorijų rinkinyje „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiai“ (*Er shi si xiao*)¹⁸. Pagarbus rūpinimasis reiškė kasdienį tėvų aplankymą rytais ir vakarais, parūpinimą tėvams skanėstų, kurie sunkiai gaunami, ir apskritai stengimąsi suteikti tėvams viską, ko jie geidžia, bet kokių jų norų tenkinimą; stengimąsi tėvų akyse išlikti amžinu vaiku. Pagarbus rūpinimasis taip pat reiškė asmenišką ir nuoširdų rūpinimąsi savo tėvais. Todėl sūniškas sūnus, norėdamas pats slaugyti ir karšinti savo senus tėvus, turėtų atsisakyti aukšto valdžios posto, nes tai reikalautų išvykti toli nuo namų ir galbūt samdyti ar prašyti kito asmens, kad jis pasirūpintų jo tėvais. Kitaip tariant, sūniškas sūnus privalo atsisakyti savo asmeninių ambicijų dėl tėvų gerovės. Pagarbus rūpinimasis taip pat

reiškė savo kūno saugojimą, nes jis yra tėvų dovana, nors kai kuriais atvejais siekimas parūpinti tėvams viskuo, ko jie geidžia, galėjo kelti pavojų vaiko kūnui bei gyvybei. Bet šiuo atveju tai buvo aukojimasis dėl tėvų, kuris galėjo būti pateisinamas.

Tad „sūniškas nuolankumas“ arba pagarbūs rūpinimasis taip pat reiškė pasiaukojantį rūpinimąsi, kaip antai paaukojant savo tėvams geresnį valgio kąsnį, patogumus, pilsį, ar net savo vaiko ar žmonos gyvybę dėl tėvų gyvybės. Pastaroji nuostata iliustruojama daugelį iki šiol šokiruojančia istorija, aprašyta minėtame istorijų apie sūniškus vaikus rinkinyje „24 sūniškumo pavyzdžiai“ (*Er shi si xiao*). Tai trylikta rinkinio istorija „Palaidojo sūnų dėl motinos“ (*Wei mu mai er* 为母埋儿) apie neturtingą vyriškį Guo Ju 郭巨, gyvenusį Han dinastijos laikotarpiu, kuris turėjo rūpintis ir savo nusenusia motina, ir mažu sūnumi. Bet stokojant maisto motina turėjo dalintis juo su vaikaičiu, todėl galiausiai Guo Ju privalėjo pasirinkti rūpintis tik vienu iš jų, nes abiejų nebūtų išmaitinęs. Pasitaręs su žmona, jis nutarė paaukoti sūnų – užkasti jį gyvą, kad išsaugotų motinos gyvybę. Jis savo sprendimą paaiškino taip: „Susilaukti kito sūnaus yra paprasta, bet kitos motinos aš jau niekada neturėsiu“¹⁹. Kitaip tariant, vaikas gali būti pakeičiamas, o tėvai – ne. Tiesa, istorijos pabaiga buvo laiminga – dvasios, išgirdusios apie tokį jo ketinimą, nutarė padėti (bekasdamas kapą sūnui palaidoti, jis rado didžiulį lobį, kurio užteko visiems išmaitinti). Bet pats istorijos moralas buvo ir tebėra traktuojamas prieštarinčiai: viena vertus, ji aiškiai parodo, kas

savo tėvams, sugebės nuolankiai ir ištikimai tarnauti imperatoriui. Būtent dėl to Han dinastijos laikotarpiu „sūniškasis nuolankumas“ tapo vienu svarbiausių kriterijų, atrenkant (tiksliau, rekomenduojant) vyrus į valdininkų postus.

18 Manoma, kad ši knyga pradėta sudarinėti vėlyvosios Tang – 5 dinastijų laikotarpiu (galbūt nuo IX a.). Ji buvo sudaryta iš anksčiau parašytų ir nuo III a. pradėjusių populiarėti „Sūniškų palikuonių istorijų“ (Xiaozi zhuan). Šias istorijas į atskirą 24 pavyzdžių rinkinį surašė, kaip teigiama, Guo Jujing Yuan dinastijoje, ir nuo tada jis tapo bene labiausiai skaitoma ir žinoma knyga vėlyvojoje Kinijos imperijoje. Ją nukopijavo ir japonai, parašę savą 24 sūniškumo pavyzdžių versiją. Pagal šių istorijų motyvus Kinijoje buvo puošiami karstai ir kapai, kuriami eilėraščiai ir populiarioji literatūra. Tačiau Vakaruose ši knyga buvo ir tebėra vertinama daugiausia neigiamai. Plačiau apie tai žr.: Knapp, Keith Nathaniel. *Selfless Offspring. Filial Children and Social order in Medieval China*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2005, p. 2–5. Beje, įdomu yra tai, kad šiame rinkinyje didelė dalis istorijų yra ne apie sūniškus sūnus, bet apie sūniškas marčias, kurios rūpinosi savo vyrų tėvais kaip savo tėvais, t. y. atliko „sūniškojo nuolankumo“ pareigą savo uošviams.

19 Perpasakota šios istorijos versija. Cit. pagal internetinę prieigą: <http://dss/ucsd.edu/cgi-bin/cgiwrap/dkjorddan/chopera.pl?taleid=Story13>. Žiūrėta 2013.11.03.

gyvenime yra svarbiausias – tai tėvai. Tačiau kas būtų, jeigu kito sūnaus šis sūniškas sūnus nebesusilauktų? Tokiu būdu jis aukoja savo paties galimybę sulaukti sūniško rūpinimosi juo iš savo sūnaus senatvėje, taip nusizengdamas kitam anksčiau minėtam sūniškumo reikalavimui.

Kinų didaktinėje literatūroje aprašyti ir sūniško nuolankumo pavyzdžiai, skatinantys dėl tėvų paaukoti savo kūno dalį ar gyvybę. Tai galima vadinti aukščiausia aukojimosi dėl tėvų forma. Pavyzdžiui, jeigu tėvai sunkiai serga ar alksta, galima paaukoti jiems savo kūno dalį (šis pasiaukojimo aktas buvo įvardijamas atskira sąvoka – *gegu* 割股, paž. „galūnės nupjovimas“, dažniausiai – savo šlaunies gabalo, iš kurio buvo verdama sriuba²⁰; dar didesnis kūniškas pasiaukojimas buvo įvardijamas kaip *gegan* 割肝, paž. „kepenų gabalo atpjovimas“, bet jis jau kėlė didžiausią pavojų gyvybei, taigi galėjo tapti savižudybe). Tad kyla klausimas – ar toks pasiaukojimas, kurį skatina sūniško nuolankumo pareiga, nevirsta savigriova ir savižudybe, kuri tampa nusizengimu *xiao* – nes tokiu atveju žalojamas ar numarinamas tėvų duotas kūnas ir gyvybė? Ne mažiau problemiškos buvo ir savižudybės, kuriomis buvo siekiama nuplauti gėdą dėl savo nesū-

20 Ši praktika, kaip pastebi N. Kutcher, paplito nuo Tang dinastijos, beveik tuo pačiu metu, kai pasirodė žymus kinų medicinos veikalas *Bencao shiyi*, skirtas farmakologijai. Ji taip pat buvo vertinama gana prieštaringai imperinės Kinijos valdžios atstovų – vieni (net ir imperatoriai) siūlė už tai sūniškus sūnus apdovanoti (dažnai – po mirties), o kiti (Ritualų departamento atstovai, atsakingi už šių apdovanojimų įgyvendinimą), dažnai tam priešinosi. Plačiau apie tai žr.: Kutcher, Norman. *Mourning in Late Imperial China: Filial Piety and the State*. New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1999, p. 30–31 (past. 78).

niškų poelgių (pvz., neišlaikytų valstybinių egzaminų), kadangi jie nepateisino tėvų lūkesčių²¹.

Visi šie pavyzdžiai rodo, kad „sūniškojo nuolankumo“ dorybė užėmė tradicinėje, o ypač oficialiojoje konfucianistinėje kinų kultūroje itin svarbią vietą. Tą patvirtina ir jai skirtų klasikinių – didaktinių tekstų gausa bei reikšmė lavinimo bei švietimo sistemoje. Kai kuriuos iš jų kinai nuo mažens turėjo išmokti atmintinai²². Neatsitiktinai

21 Viena populiariausių vietų, kurioje buvo atliekamos tokios savižudybės iš gėdos dėl nesūniško elgesio, imperinėje Kinijoje tapo vadinamasis „Savižudybių skardis“ (*Sheshenya*), nuo kurio šie savižudžiai tiesiog nušokdavo. Tiesa, imperinės Kinijos valdžia vertino šį skardį ir ten vykdomas savižudybes neigimai, kaip neteisingai suprastą „sūniškojo nuolankumo“ pareigą. Plačiau apie tai žr.: Kutcher, Norman. *Mourning in Late Imperial China: Filial Piety and the State*. New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1999, p. 28–30.

22 Svarbiausias tekstas, kurį kinai mokėsi atmintinai, buvo „Sūniško nuolankumo kanonas“ (*Xiaoqing*). Beje, moterys privalejo studijuoti „Sūniško nuolankumo kanoną moterims“ (*Nu xiaoqing*), o „24 sūniškumo pavyzdžiai“ (*Er shi si xiao*), kaip minėta, buvo vienas populiariausių didaktinių skaitinių apskritai. Taip pat reikia paminėti tokius svarbius *xiao* etikai skirtus šaltinius, kaip „Sūniškų palikuonių istorijos“ (*Xiaozi zhuan*), atskiri skyriai apie „sūniškus“ vaikus oficialiosiose dinastijų istorijose. Negana to, sūniškumo etika buvo ilgainiui integruota ir į daoizmo bei budizmo religijų etikos nuostatas, nors abiejų religijų vienuolystės praktika iš esmės prieštaravo „sūniškojo nuolankumo“ pareigai būtinai susilaukti palikuonių ir rūpintis savo tėvais asmeniškai, kol jie gyvi. Jau ankstyvosiose daoizmo mokyklose (nuo IV–VI a.) pradedama teigti, kad itin svarbi sąlyga pasiekti nemirtingumą yra sūniškumo pareigos vykdymas; kad išsivadavimas apima ne tik gyvuosius, bet ir mirusius protėvius. Dar stipriau *xiao* etika buvo integruota į vadinamąjį „reformuotąjį“ daoizmą (nuo XII–XIII a.), kurio mokymas buvo grindžiamas „Trijų mokymų vienybės“ (*sanjiao heyi*, t. y. konfucianizmo, daoizmo ir budizmo) vienybės idėja bei praktika.

kinų kultūra kartais vadinama „Sūniškojo nuolankumo kultūra“ (*Xiao de wenhua*). Tačiau Vakaruose šis kinų kultūros bruožas ir vertybė buvo ir tebėra vertinami itin prieštaringai.

2. „Sūniškojo nuolankumo“ (*xiao*) vertinimas Vakaruose

Vieną išsamiausių „sūniškojo nuolankumo“ dorybės vertinimų iš Vakarų kultūros atstovo pozicijų pateikė amerikiečių misionierius protestantas Arthuras Hendersonas Smithas (1845–1932) garsiojoje knygoje „Kinų bruožai“ (*Chinese Characteristics*)²³. Nors jo po-

žiūryje galima įžvelgti akivaizdžią rasizmo teorijos įtaką, tačiau jis yra vertingas tuo, kad autorius rėmėsi ne vien klasikiniais kinų tekstais, bet ir kitų vakariečių pastebėjimais, o pirmiausia – savo patirtimi bei ilgalaikiais „lauko tyrimais“, kadangi jis praleido Kinijoje net 22 metus²⁴. *Xiao* svarbą ir savitą jo sampratą kinų kultūroje ir visuomenėje jis iliustruoja kinų posakiu: „Sūniškasis nuolankumas yra vagis tarp šimto dorybių, bet apie jį reikia spręsti ne pagal veiksmus, o pagal intencijas; nes jeigu spręstume apie jį pagal veiksmus, pasaulyje nerastume nei vieno sūniško sūnaus“²⁵. Tuo norima pasakyti, kad bet kokio nusižengimo ar dorybės trūkumo (ritualinio elgesio, pagarbumo, savo valdininko pareigų nevykdymo, lojalumo aukštesniajam trūkumo, nenuoširdumo draugų atžvilgiu, drąsos neparodymo mūšyje) priežastis arba šaknis yra sūniškas nuolankumas, tiksliau, jo trūkumas, kuris, pasak A. Smitho, apima ne vien žmogaus

Antai iki šiol egzistuojančioje daoistinėje „Pilno tobulumo“ (Quanzhen) mokykloje vienu svarbiausių jos tekstų laikomas „Sūniškojo nuolankumo kanonas“ (*Xiaojing*), o žymiausioje šios mokyklos šventykloje Pekine – Baiyunguan (Baltojo debesies šventykloje) galima rasti sienų bareljefus, kuriuose iškaldintos visos 24 sūniškumo istorijų iliustracijos iš minėtosios knygos „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiai“. Kinų budistai taip pat išsivertė į kinų kalbą budistinę „Sūniškojo nuolankumo sutrą“ (*Foshuo fumu enzhong nanbaojing* 佛說父母恩重難報經, paž. „Sutra apie didįjį tėvų gerumą ir sunkumus už jį atsidėkoti“), kurioje Buda pasakoja apie tai, kiek gerumo ir savęs tėvai (ypač motina) atiduoda vaikams juos augindami, o šie vėliau nenori atsidėkoti, t. y. elgiasi nesūniškai, tokiu būdu mokydami ir savo pačių vaikus būti nesūniškais. Vienintelis būdas tėvams atsidėkoti už patirtą meilę bei rūpestį – tai perrašyti ir platinti šią sutrą. Apie sūniškumo dorybę kalbama ir kitose kiniškose budistinių sutrų versijose (pvz., Lotoso sutroje – (*Fahuajing*), Ištvittaka sutroje (*Benshijing*), Avatamsaka sutroje (*Huayanjing*), Bodhisattva Kitigarbha sutroje (*Dicang Pusa Benyuanjing*).

23 Egzistuoja trys šios knygos leidimai: 1890 m. (išleista Šanchajuje), 1892 m. (Londone), 1894 m. (Niujorke), pastaroji versija yra pati skaitomiausia). Ši knyga tapo viena populiariausių knygų apie kinų skirtinumą (biologinį, mentalinį) pasaulyje iki pat XX a. vidurio. Ji buvo išversta į daugelį pasaulio kalbų, taip pat ir į kinų (vien XX a. pab. pasirodė bent trys

nauji jos vertimai į kinų kalbą – 1998 m. (Beijing), 1999 m. (Shanghai), 2000 m. (Hong Kong). Kita vertus, ši knyga – tai viena iš daugelio apie vadinamąjį „kinų charakterį“, pasirodžiusių nuo XIX a. vidurio (S.W. Williams „Vidurio karalystė“ (1848), britų misionieriaus Henry Charleso Sirro „Kinija ir kinai: jų religija, charakteris, papročiai ir gamyba“ (1849), prancūzų misionieriaus Evariste-Regis Huc „Kinų imperija“ (1854), Thomaso Tayloro Meadowso „Kinai ir jų sukilimai“ (1856). Visos šios knygos yra glaudžiai susijusios su „tautinio charakterio“, „tautinių bruožų“ teorija, kuri paplito XVIII a. pab. ir tapo itin populiari XIX a. (sociologijoje, psichologijoje, filosofijoje) kaip rasių teorijos dalis.

24 Arthuras H. Smithas atvyko į Kiniją su žmona 1872 m. ir gyveno Panjiazhuang kaimelyje Shandong provincijoje, taigi turėjo progą iš labai arti pažinti paprastus kinus, jų kasdienybę, elgesį, papročius, vertybes, psichologiją.

25 Smith, Arthur H. *Chinese Characteristics*. East Bridge, Norwalk, 2002, p. 173.

veiksmus, bet ir motyvus, taip aprėpdamas „visos moralinės būties kompetenciją“. Kita vertus, jis cituoja kito kolegos misionieriaus pastebėjimą, kad iš visų žmonių, kuriuos jis pažįsta, „kinų sūnūs yra patys nesūniškiausi, neklausantys tėvų ir atkakliausiai siekiantys gyventi pagal savo norus“, bet tuoj pat pabrėžia, kad kitas žymus misionierius ir kiniškų veikalų vertėjas J. Legge, praleidęs Kinijoje 33 metus, visiškai nesutinka su tokia nuomone²⁶. Šitaip A. Smithas nori atkreipti dėmesį, kad vakariečių nuomonės apie *xiao* ir jų patirtys smarkiai skiriasi. Todėl vienintelis būdas įgyti teisingesnį požiūrį į šią vertybę būtų stengtis suderinti visas nederančias nuomones ir išvalgas į tam tikrą visumą, kuri „turėtų būti žymiai platesnė ir visapusiškesnė, nei kuri nors jos dalis“²⁷. Kitaip tariant, A. Smithas nori parodyti, kad vakariečiui suvokti šią kinų vertybę nėra taip paprasta, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio²⁸.

Vis dėlto stebėdamas dažnai netgi perdėtai sūnišką vaikų elgesį (pvz., pernelyg dramatišką gedėjimą dėl tėvų mirties, kurio pasekmė – tiesiog išprotėjimas, tokiu būdu tampant našta savo šeimai; arba savo kūno dalių aukojimą tėvams, sūnaus pasiryžimą

atlikti bausmę už nusikaltusį tėvą), amerikietis misionierius padarė kelias išvadas apie šios dorybės patrauklumą ir nepriimtinumą vakariečiui. Jo manymu, vakariečiams, kurių kultūroje suaugę vaikai paprastai nejaučia poreikio turėti ryšį su tėvais, o tėvai – su vaikais (ką kinai, pasak jo, prilygintų užaugusio veršiuko ir karvės elgesiui), būtų naudinga pasimokyti iš kinų pagarbos vyresniesiems ir apskritai susimąstyti, kaip pagerinti savo elgesį tėvų-vaikų santykių srityje. Tačiau šio kinų šeimininių santykių modelio trūkumų autorius išvelgė žymiai daugiau, nei privalumų. Jis išvardijo net penkias „sūniško nuolankumo“ etikos „esmines ydas“: 1) ji išimtinai kalba apie vaikų pareigas tėvams, bet nieko nemini apie tėvų pareigas vaikams; 2) ji kalba sūnų vardu, ir nieko neapasako dukterų atžvilgiu; 3) ji patalpina žmoną į žemesnę vietą arba antrą planą, pabrėždama, kad meilė savo tėvams turi pranokti meilę žmonai, tokiu būdu skatindama natūralių širdies jausmų pažabojimą dėl kraštutinio kitų jausmų kultivavimo ir jaunesniojo priklausomybę nuo vyresniojo visą jo gyvenimą; 4) ji skatina išvaikinimą (net jeigu nėra sąlygų tų vaikų išlaikymui), ankstyvas vedybas, poligamiją, sugulovių praktiką ir protėvių dvasių garbinimą, kuris yra „pati sunkiausia kada nors žmonėms užkrauta našta“. Pastaroji praktika savo ruožtu skatina Kinijos konservatyvumą, atsilikimą ir vaikų gimdymą tik dėl galimybės užsitikrinti tam tikrą priežiūrą senatvėje; 5) „sūniškojo nuolankumo“ praktikos susikoncentravimas į protėvių garbinimą atmeta bet kokią galimybę pripažinti Dievo egzistavimą, nes ji „paverčia dievais mirusius žmones“, kurie

26 Ten pat, p. 172.

27 Ten pat, p. 172.

28 Antai jis teigia, kad kinų vaikų nepaklusnumas, tėvų neklausymas ir tiesiog nuolankaus elgesio supratimo trūkumas yra akivaizdus ir daugelio pastebimas faktas. Tačiau kai šie vaikai suauga, jie staiga pradeda elgtis taip, kaip priklauso – ką kinai, pasak jo, aiškina posakiu „išsikraipęs medis augdamas pats išsitiesins“. Šis A. Smitho pastebėjimas lyg ir paneigia daugelio kitų tyrinėtojų nuomonę, jog konfucianistinis auklėjimas ir *xiao* dorybės diegimas turi vykti kiekviename žingsnyje. Bet kartu jis parodo, kaip ši teorinė arba knygyninė nuostata atitolo nuo tikrovės arba sąveikavo su ja sunkiai racionaliai paaiškinamais būdais.

ir yra kinams vieninteliai dievai²⁹. Paskutinė A. Smitho nurodyta *xiao* yda neabejotinai primena, ko jis atvyko į Kiniją, t. y. jo misionieriškus ketinimus, kurie neleido jam objektyviau pažvelgti į šią kinų etiką ir neišvengiamai skatino lyginti ją su krikščionyste.

Vis dėlto norėčiau atkreipti dėmesį į tam tikrą paradoksą, arba visiškai priešingą faktą. Kaip teigia vienas iš *xiao* skirtų veikalų tyrinėtojų Vakaruose Keithas Nathanielis Knappas, visus „24 sūniško nuolankumo pavyzdžių“ istorijų vertimus į Vakarų kalbas, be keleto išimčių, atliko ne kas kitas, o XIX ir XX a. krikščionių misionieriai³⁰. Jis teigia, kad kai kurie XIX a. amerikiečių misionieriai buvo taip įkvėpti šių istorijų, jog net pradėjo jas propaguoti Amerikoje, taip siekdami įskiepyti sūniškos pareigos jausmą nevaldomam Amerikos jaunimui. Kita vertus, jis pripažįsta, kad dauguma Vakarų sociologų, istorikų ir net sinologų linkę laikyti jas absurdiškomis, groteskiškomis, šokiruojančiomis, žiauriomis, keistomis, kaip niekas kitas gerai atskleidžiančiomis kinų keistumą ar net „iškrėpėliškumą“. Kiti linkę jas tiesiog ignoruoti. Tad nieko keisto, kad, kaip jis pastebi, šios „24 sūniško nuolankumo pavyzdžių“ istorijos buvo retai kada verčiamos į Europos kalbas³¹.

Kai kurie šiuolaikiniai sinologai, sociologai bei antropologai taip pat negaili kritikos kinų „sūniškojo nuolankumo“ etikai ir pabrėžia, kad ji tapo svarbiausiu autoritarinio valdymo instrumentu tiek valstybės, tiek šeimos politikos lygmenyje, nes reikalavo

paklusti tėvui net ir sulaukus brandaus amžiaus, arba net ir tuo atveju, kai tėvas yra neteisis. Tokia kritika ir kaltinimai gali būti nesunkiai paneigti, jeigu pažvelgtume į pačius kiniškus tekstus ir *xiao* sampratą iš platesnės, pavyzdžiui, tradicijos puoselėjimo, perspektyvos³².

Beje, žymūs šiuolaikiniai amerikiečiai sinologai Rogeris T. Amesas ir Henry Rosemont'as, prieš keletą metų išvertę „Sūniško nuolankumo kanoną“ (*Xiaojing*) į anglų kalbą, vertimo įžangoje retoriškai klausia, ką šiuolaikiniam vakariečiui ar globalios kultūros atstovui pamokančio bei naudingo gali šiandien pasakyti šis prieš daugiau nei 2000 metų parašytas kinų tekstas, kuriame net nerasime tokių moderniam vakarietiškame moralės diskurse vartojamų sąvokų kaip „laisvė“, „teisės“, „autonomija“, „dilema“, „individas“, „pasirinkimas“, „racionalumas“, „demokratija“, „privatumas“ ir pan.? Kuo pamokantis ir aktualus šiuolaikiniam žmogui, gyvenančiam technologiškai išsivysčiusiose kapitalistinėse demokratinėse valstybėse, gali būti šis tekstas, parašytas agrarinėje visuomenėje su visiškai kitokiomis šeimos tradicijomis ir jas palaikančiomis institucijomis³³? Į šiuos klausimus autoriai pateikia

32 Plačiau apie tokią kritiką ir jos paneigimą žr.: Nuyen A.T. *Filial Piety as Respect for Tradition*. Chan K.L., Alan, Tan Sor-hoon (eds.). *Filial Piety in Chinese Thought and History*. London and New York: RoutledgeCurzon, 2004, p. 203–210.

33 Ames T. Roger, H. Rosemont (transl. and introduct.). *The Chinese Classic of Family Reverence. A Philosophical translation of the "Xiaojing"*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009, p. 34. Tiesa, jie pastebi, kad lygiai taip pat tokių sąvokų nerasime ir senovės graikų filosofijoje, kuri laikoma Vakarų filosofijos šaknimis, ir atvirkščiai, daugelis sąvokų, kurias vartojo graikų mąstytojai apibūdindami žmogaus elgesį, šiandien yra sunkiai suprantamos

29 Ten pat, p. 182–185.

30 Knapp, Keith Nathaniel. *Selfless Offspring. Filial Children and Social order in Medieval China*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2005, p. 196, past. 8.

31 Ten pat, p. 2, 5.

gana išsamų atsakymą. Jų manymu, šis tekstas ir kiniškoji *xiao* etika gali būti pavyzdžiu visam likusiam šiuolaikiniam globaliam pasauliui ir mąstymui, skatindama permąstyti ryšio tarp kartų svarbą, iš naujo pažvelgti į savojo „aš“ apibrėžimą, praplėsti socialinio teisingumo sampratą, kitaip pažvelgti į mirties problemą, susimąstyti apie vakarietiško individualizmo kulto padarinius ar perdėtą individualios laisvės, lygybės, privatumo, teisių sureikšminimą³⁴, išmokti daryti didelius dalykus pradėdant nuo mažų kasdienių ir suprasti, kad pasaulis prasideda nuo šeimos³⁵. Pagaliau jis turėtų paskatinti susimąstyti, kas „suteikia žmogiškoms būtybėms žmoniškumą“³⁶.

Vis dėlto norint išsiaiškinti vienos kultūros žmonių požiūrį į tam tikrą kitos kultūros reiškinį (šiuo atveju – vakariečių požiūrį į kiniškąją „sūniškojo nuolankumo“ etiką arba tėvų ir vaikų santykius), neužtenka vien profesionalių tos srities specialistų, arba mokslininkų nuomonės, kurios retoriką dažnai lemia poreikis pagrįsti jų

ir išverčiamos į šiuolaikines Vakarų kalbas. Plačiau apie tai žr.: op. cit., p. 32, 35.

34 Pasak autorių, visų šių iš pažiūros teigiamų vertybių perdėtas sureikšminimas daromas kitų svarbių dalykų sąskaita: „Individualizmas atsineša su savimi gėdos ir atsakomybės jausmo sumažėjimą bei mūsų visų abipusės priklausomybės pojūčio menkėjimą <...> mes galime pilnai gerbti tas teises, ignoruodami kitas. Jūs, pavyzdžiui, išties turite teisę kalbėti, bet neprivalote klausyti. Išties, kraštutinis individualizmas gali paskatinti susvetimėjimo, atsitolinimo, depresijos ir savanaudiškumo jausmą <...>. Pernelyg didelė laisvė tampa savivale; pernelyg didelė nepriklausomybė tampa vienatve; pernelyg didelis autonomiškumas tampa moraliniu autizmu; pernelyg didelis žmogiškų būtybių sakralizavimas skatina masinį kitų būtybių naikinimą“. Op. cit., p.63.

35 Plačiau apie tai žr.: op. cit., p.51–54.

36 Ten pat, p. xv.

pasirinktų tyrimų objekto aktualumą. Be to, kaip teisingai yra pastebėjęs žymus kinų psichologijos tyrinėtojas Michaelis Harris Bondas, daugelyje Kinijos ir Vakarų lyginamųjų studijų, aiškinantis tarpkultūrinius skirtumus ir panašumus, paprastai Vakarų kultūrai atstovauja amerikiečiai, o kinų – visi kinai, gyventys ne vien Kinijoje, bet ir Singapūre, kokiam nors Amerikos Chinatowne ir pan. Toks supaprastintas požiūris ir visų pasaulio kinų suniveliavimas, pasak jo, skatina galimų skirtumų tarp kinų ignoravimą. Tad norint išsiaiškinti, kurioms ne kinų tautybės grupėms tam tikras kinų elgesys yra artimesnis, o kurioms – visiškai priešingas, reikalingos ne dviejų kultūrų, bet keleto lyginamosios studijos. Nes akivaizdu, kad vienu požiūriu kinų elgesys visiškai skiriasi nuo ispanų, bet yra artimiausias indams, o štai taivaniečiai tam tikru požiūriu artimiausi bulgarams, bet tolimiausi ispanams³⁷. Šią autoriaus išvalgą būtų galima pritaikyti ir esamam tyrimui, keliant prielaidą, kad kiniškoji „sūniškojo nuolankumo“ etika taip pat gali būti skirtingai priimama ir vertinama įvairiose Vakarų šalyse, priklausomai nuo susiformavusio dėmesio individo teisėms, vaikų teisėms, pagarbos autoritetui ir pan.

Tokia prielaida kaip tik ir paskatino mane išsiaiškinti lietuvių požiūrį į *xiao*.

3. Požiūris į „sūniškąjį nuolankumą“ (*xiao*) Lietuvoje

Šiam požiūriui kol kas atstovauja dabartinių Vilniaus universiteto Orientalistikos centro sinologijos specializacijos studentų

37 Bond, Michael Harris. *Beyond the Chinese Face. Insights from Psychology*. Hong Kong, Oxford, New York: Oxford University Press, 1991, p. 4.

nuomonė, kadangi būtent jie per paskaitas buvo susipažinę su kai kuriais svarbiausiais minėtais kinų didaktiniais veikalais, skirtais *xiao* ugdymui ir bendru šios etikos kontekstu. Buvo atlikta jų apklausa³⁸, kurios metu studentai paprašyti atsakyti į tris klausimus apie *xiao*: 1) kaip jie vertina *xiao* bendrame kinų kultūros kontekste ir iš lyginamosios Rytų ir Vakarų kultūrų perspektyvos (taip pat ir iš Lietuvos kultūros perspektyvos); 2) kokie *xiao* aspektai jiems pasirodė labiausiai nepriimtini, žvelgiant iš jų pačių kultūros perspektyvos; 3) ar (ir kaip) *xiao* etika atrodo aktuali šiuolaikinei globaliai kultūrai.

Į pirmą klausimą studentai beveik vieningai atsakė, kad *xiao* pasirodė jiems nei egzotiška, nei unikali kinų kultūros vertybė, jeigu žvelgtume į ją iš lyginamosios kultūrologijos perspektyvos. Ji esą gali būti lengvai suprantama net ir ne sinologams, giliau nesusipažinusiems su kinų kultūra. Jų nuomone, *xiao* pagrindine prasme – kaip pagarbumas tėvams – yra aptinkama ir pripažįstama visose kultūrose (čia jie priminė ir Biblijos, ir Korano svarbiausias etines maksimas), tik pasireiškia skirtingomis formomis ir laipsniais, o taip pat yra nevienodai reglamentuojamas. Antai kai kuriems jų pasirodė keistas ar maloniai neįprastas nuolatinis (lyginant su tuo, ką jie mato Lietuvoje) kinų rūpinimasis savo senais tėvais ir dėmesingumas, kuris pasireiškia kad ir itin dažnu pramogavimu su tėvais viešose vietose, vežiojant juos vežimėliuose (jeigu nebegali paeiti) ir šiltai bendraujant. Kita vertus, kai kurie iš studentų pripažino, kad dėl perdėtos

xiao svarbos kinų kultūroje būtent šios vertybės žinojimas gali padėti geriau suprasti kai kuriuos kinų elgesio ypatumus (pvz., paklusimą vyresniam, vengimą prieštarauti autoritetui). Tiesa, jos taikymas santykiuose su valdovu ir valstybe (ištikimybės prasme) išskiria kinų kultūrą iš kitų. Lygiai taip pat studentams pasirodė unikalus savižudybės smerkimas iš sūniškojo nuolankumo etikos pozicijų, t. y. apeliuojant ne į religiją (kad žmogus yra Dievo kūrinys, tad pats neturi teisės atimti sau gyvybę), tėvų skausmą, bet į paties kūno kaip tėvų dovanos saugojimo ir valios pildymo būtinybę.

Vis dėlto daugumai studentų pasirodė nepriimtini perdėto sūniškumo demonstravimo atvejai, kurie aprašyti „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiuose“, ypač daugelį šokiravusi jau minėta trylikta istorija „Palaidojo sūnų dėl motinos“ (pasak vienos studentės, Vakarų visuomenėje, „kur vaiko gyvybės saugojimas yra tapęs savotiška *idee fix*, toks poelgis veikiausiai pasirodys kaip pats žvėriškiausias poelgis, koks tik gali būti“). Jiems taip pat nepriimtinos pasirodė ir kitos aukojimosi dėl tėvų formos – pildyti bet kokius jų norus ir įsakymus, stengtis susilaukti vaikų vien dėl to, kad to nori tėvai, atsisakyti darbo seniems tėvams susirgus, kad juos pačiam slaugyti, stengtis išlikti tėvų akyse amžinu vaiku, aukoti savo šeimos laiką ir interesus dėl tėvų. Studentų nuomone, šie reikalavimai atima iš vaikų asmeninę laisvę ir galimybę tvarkytis gyvenimą patiems ir atrodo visiškai priešingi vakariečiams, kurių visuomenėse dažniau tėvai ir net seneliai aukojasi dėl vaikų, o ne atvirksčiai. Kai kam pasirodė nepriimtinas vaiko paklusnumo nesąlygiškumas, primenantis savotišką vergystę arba paverčiantis atžalą savotišku

38 Apklausa buvo atlikta 2013 m. gegužės–birželio mėnesiais. Joje dalyvavo (t. y. atsakymus pateikė) 15 studentų, iš kurių daugiausia – studijuojantys antrame ir trečiame kursuose.

įrankiu, reikalingu pildyti tėvų valią ir neturiniu jokios asmeninės pasirinkimo laisvės, kuri Vakaruose suvokiama kaip prigimtinė žmogaus vertybė. Studentams visiškai nesuprantamas vaikų smerkimas už tai, kad jie nenori susilaukti palikuonių, arba viešas vaiko pasmerkimas už blogą elgesį (o štai Lietuvoje, jų manymu, net ir didžiausių nusikaltėlių tėvai dažniausiai palaiko savo vaikus, nes viešas jų pasmerkimas esą gali pakenkti jų savigarbai bei savivertei³⁹).

Daugelis sūniškų poelgių reikalavimų studentams pasirodė nepriimtini ar nesuprantami pirmiausia dėl to, kad jie prieštarauja vienas kitam ar nesuderinami. Pavyzdžiui, kas būtų sūniškiau, tėvams susirgus – ar atsisakyti tarnybos, kad juos slaugytų, ar stengtis užimti aukštesnį postą, kad daugiau uždirbtų ir taip aprūpintų sergančius tėvus, juolab kad pastarasis dalykas taip pat gali būti laikomas kaip tėvų norų pildymas, taigi sūniškas elgesys? Kas būtų sūniškiau – ar pavogti iš kaimyno apelsiną, kad nuneštų jį alkstantiems tėvams⁴⁰, ar

39 Tiesa, pagal konfucianistines nuostatas, kurios vėliau netgi buvo įrašytos į įstatymus, tėvai turėtų „pridengti“ savo nusikaltusius vaikus (t. y. neįskundinėti valdžiai), o vaikai – savo tėvus. Tokiai nuostatai pavyzdį neva davė paties Konfucijaus apmąstymai (*Lunyu*, 13.18). Kita vertus, kiniškoji veido praktika lyg ir reikalauja viešai pasmerkti savo vaiką už blogą poelgį – bent jau tam, kad būtų išsaugota šeimos garbė (nes pagal tą pačią konfucianistinę pasaulėžiūrą, dėl nusikaltimo paprastai būdavo kaltinamas ne tik atskiras asmuo, bet ir jo aplinka, o pirmiausia – šeima). Tad kaip ir daugeliu atvejų, šios prieštaringos „sūniškąjį nuolankumą“ liečiančios praktikos gali būti suvokiamos tik analizuojant konkrečią situaciją, jos aplinkybes bei nusižengimus.

40 Čia turima omenyje viena istorija iš „24 sūniško nuolankumo pavyzdžių“ apie tai, kaip šešerių metų berniukas, vardu Lu Ji, nuvyko į svečius, ir šeimnininkas jį pavaišino apelsiniais. Tačiau užuot

atsisakyti jį vogti net jei neturi kuo tėvų pamaitinti, kad neužtrauktų jiems gėdos? Kas geriau – ar nusižudyti, jeigu nusikaltai ar neįspildei tėvų lūkesčių, kad išsaugotum savo ir tėvų savigarbą, ar nesižudyti dėl to paties *xiao*, t. y. pagarbos tėvams ir savo kūnui kaip duotam tėvų? Studentų nuomone, toks *xiao* elgesio reikalavimų prieštaravimas komplikuoja jo motyvų loginį suvokimą, nes tas pats poelgis gali būti traktuojamas labai skirtingai – išaukštintas ar pasmerktas – priklausomai nuo situacijos/aplinkybių bei traktuojančiųjų. Kitaip tariant, studentams, kaip Vakarų kultūros atstovams, yra sunku suvokti ir pateisinti tą faktą, kad *xiao* veiksmai dažnai gali skirtis nuo intencijų bei jausmų, kurie kaip tik ir buvo laikomi svarbiausiais tradicinėje *xiao* etikoje. Lygiai taip pat jiems pasirodė nesuprantama, kodėl vaikai turėtų būti dėkingi tėvams vien dėlto, kad šie juos pagimdė, net jeigu nesirūpino jais vaikystėje (kas yra dažna situacija šiandieninėje Lietuvoje). Jų manymu, tokiu būdu yra pažeidžiamas konfucinis abipusiškumo principas, kuriuo kaip tik ir remiasi *xiao* etika. Jie kelia klausimą: kaip vaikas gali gerbti tėvus, jeigu tėvai negerbia jo?

Vis dėlto į trečiąjį klausimą apie *xiao* aktualumą šiandieniniame pasaulyje studentai beveik vieningai atsakė, kad ši vertybė išties gali būti harmoningo gyvenimo ir sėkmingos visuomenės pagrindas bet kurioje šalyje, taip pat ir Europoje bei Lietuvoje. Nes kai kurių manymu, Europos krizės šaknys

juos suvalges, Lu Ji paslėpė vaisius rankovėje, kad galėtų parnešti juos itin mėgstančiais savo motinai ir taip atsidėkoti už jos rūpestingumą. Tačiau jam besilankstant atsisveikinti su šeimnininku, apelsinai iškrito iš rankovės. Beje, šeimnininkas, tai pamatęs, įvertino tokį jo poelgį kaip itin sūnišką.

slypi ne vien ekonomikoje, bet ir šeimos institucijos krizėje, nykstant jos vertybėms, spartėjant artimiausių žmonių susvetimėjimui. Juk tik sugebantys rodyti pagarbą savo tėvams pagarbiai elgsis ir su aplinkiniais žmonėmis, kartu rodydami pavyzdį kitiems (ko vėlgi akivaizdžiai trūksta šiandieninėms visuomenėms, taip pat ir Lietuvos), ir pagaliau gerbs patys save bei išmoks galvoti apie žodžių ir veiksmų poelgį kitiems. Tad šios vertybės ugdymas, pradedant nuo šeimos, gali padėti formuoti asmeninę atsakomybę už savo veiksmus kitų žmonių atžvilgiu, ir kartu suvokti, kad kiekvienas individas yra visuomenės dalis. Vienas studentas net svarstė, kad jis galėtų padėti įveikti Lietuvoje tokias aktualias problemas, kaip tinginystė, alkoholizmas, nes skatintų suvokti, jog blogas elgesys žeidžia šeimos jausmus bei reputaciją. Pagaliau dauguma studentų teigė, kad *xiao* etika galėtų padėti išugdyti pagarbą ne tik savo tėvams, bet ir visiems vyresniems žmonėms. Kartu ji galėtų apskritai paskatinti labiau vertinti vyresnį amžių, patirtį ir išmintį, ir šitaip atsispirti dabartinėje mūsų visuomenėje suklestėjusiam jaunystės kultui. Bendrai tariant, kinų sūniško elgesio pavyzdžiai galėtų tapti savotišku veidrodžiu, kuriame būtų galima matyti, kaip pagerinti tėvų ir vaikų santykius Lietuvoje.

Tačiau kyla klausimas: kokie pavyzdžiai? Akivaizdu, kad tai turėtų būti šiuolaikiniai pavyzdžiai, rodantys, kaip *xiao* praktikuojamas dabartinėje kinų visuomenėje ir moderniam gyvenime, smarkiai paveiktame Vakarų kultūros vertybių ir globalizacijos procesų. Tačiau „sūniškojo nuolankumo“ vieta ir vertinimas pomaoistinėje Kinijoje yra ne mažiau prieštaringa ir problemiška, nei jo vertinimai Vakaruose.

4. „Sūniškojo nuolankumo“ vieta ir vertinimas dabartinėje Kinijoje

Daugumai apklaustųjų sinologijos studentų, kurie pabuvojo Kinijoje, pasirodė, kad „sūniškasis nuolankumas“ dabartinėje Kinijoje yra nykstantis reiškinys, kurį jie aiškina pirmiausia kaip vieno vaiko politikos padarinį. Jie linkę pritarti Vakaruose ir Kinijoje paplitusiai bendrai nuomonei, kad vienturčių (vadinamųjų „mažųjų imperatorių“) karta tiesiog apvertė tėvų ir vaikų santykius aukštyn kojomis, kadangi vaikai šokdina savo tėvus, ir būtent tėvai prisiima didžiausią pareigą rūpintis savo vienturčiais, juk pastarieji tampa tiesiog neatsakingais lepūnėliais. Vis dėlto, kaip parodo vienos vaiko politikos padarinius tėvų ir vaikų santykiams tyrinėjusi (1997–2002 m., Dalian mieste) kinų kilmės antropologė Vanessa L. Fong, už šios supaprastintos nuomonės slypi žymiai prieštaringesnė ir sudėtingesnė tikrovė. Savo knygos iškalbingu pavadinimu „Vienintelė viltis“ pirmuose puslapiuose ji pateikia pokalbį su jaunais kinais – vienturčių kartos atstovais, iš kurių vienas pareiškė: „Aš nemanau, kad esu išleptintas. Žinoma, mano gyvenimas materialiniu požiūriu yra geresnis, nei jų [tėvų – aut. past.]. Bet aš juk turiu dirbti mokykloje žymiai sunkiau, nei jie“⁴¹.

Šie žodžiai puikiai parodo dabartinių vaikų ir tėvų santykių, o kartu „sūniškojo nuolankumo“ pasireiškimo prieštarumą šiandieninėje Kinijoje. Viena vertus, tėvai išties skiria savo vienturčiams vaikams visą dėmesį, pasiruošę dėl jų paaukoti visą

41 Fong Vanessa L. *Only Hope. Coming of Age under China's One-Child Policy*. Stanford, California: Stanford University Press, 2004, p.1.

gyvenimą ir gerovę⁴². Jie jaučiasi atsakingi už palikuonių sėkmę ir nesėkmę ne tik prieš juos ar save, bet ir prieš draugus, gimines bei mokytojus, tokiu būdu išgyvendami didžiulę įtampą⁴³. Kita vertus, būtent toks jų elgesys ir nusistatymas turi sužadinti kaltės ir padidintą sūniškos pareigos jausmą jų vaikams, dėl ko atžalos jaučiasi ne mažiau įpareigtos prieš tėvus, nei šie – prieš vaikus. Tėvai deda visas viltis į vienturčius vaikus, o šie jaučia didžiulį spaudimą ir pareigą kuo geriau mokytis, būti geriausiaisiais, kad galėtų pateisinti tėvų lūkesčius ne tik pasirūpinti jais senatvėje, bet ir jaustis laimingais. Todėl kai kurie tėvai nuolat sėdi prie savo vaikų ir kontroliuoja, kad šie mokytųsi, netgi nešiodami jiems į kambarį gėrimus ir užkandžius, kad jie negaištų laiko, vaikštinėdami į virtuvę⁴⁴. Kartais toks padidintas dėmesys atžalai ir atsakomybės užkrovimas jam tampa tiesiog absurdiškomis situacijomis. Antai viena mergina, kuri

autorei vieną dieną pasirodė labai išvargusi ir neišsimiegojusi, papasakojo to nuovargio priežastį: vėlų vakarą į jų namus paskambino nepažįstamasis ir įspėjo, kad naktį jų mieste būsias didelis žemės drebėjimas. Todėl jos tėvai pažadino ją, surinko iš namų visus pinigus, ir šeima išėjo į lauką. Kai praėjus kelioms valandoms joks žemės drebėjimas taip ir neįvyko, tėvai nutarė grįžti namo ir miegoti, bet jai (savo dukrai) liepė stovėti lauke su visais pinigais, sakydami, kad jeigu drebėjimas įvyks, tai ji, kaip didžiausias jų turtas, turės galimybę išsigelbėti, tuo tarpu kai jiems jau tas pats, nes vis tiek yra seni, tad nieko baisaus, jeigu ir žus.⁴⁵

Kaip pabrėžia autorė, viena svarbiausių tokios padidintos atsakomybės ir pareigos, užkrautos tiek tėvams, tiek vaikams priežasčių, yra vis dar neišvystyta socialinės apsaugos sistema, dėl kurios trūkumų tėvai senatvėje išties tampa priklausomi nuo vaikų, tik dabar – jau tik nuo vieno (tiesa, dabar jau nebesvarbu – sūnaus ar dukters; iš dukters netgi tikimasi geresnio rūpinimosi senatvėje, nei iš sūnaus)⁴⁶. Tad, kaip ji teigia, „kultūrinis sūniškojo nuolankumo modelis išliko kaip vienas ryškiausių Kinijos konfucianizmo palikimų. Kinijos valdžia tebeplaikė šį modelį, nes tai leido valstybei skirti savo resursus ekonominio augimo spartinimui, o ne socialinei apsaugai, tikintis, kad dauguma piliečių senatvėje gaus slaugymą, ekonominę paramą ir mediciniinių išlaidų apmokėjimą iš vaikų“⁴⁷. Tiesa, kai

42 Pasak V. Fong, „dauguma nepasiturinčių tėvų buvo linkę atsisakyti geresnio maisto, drabužių sau, mediciniinių paslaugų, sunkiai dirbo gamyklose ar gatvėse per karščius, šalčius, lietu, sniegą ar vėją, kad tik galėtų sumokėti už savo vaikų poreikius“. Fong V., op. cit., p. 143.

43 Autorė susidarė nuomonę, kad tėvai šį savo gyvenimo ir pinigų paaukojimą vaikui aiškino ne vien kaip savotišką investiciją, t. y. racionaliai apskaičiuotą veiksmą, tikintis grąžos – vaikų rūpinimosi senatvėje, bet ir kaip besąlygiškos meilės išraišką. Įdomu tai, kad įvairius savo negalavimus, tokius kaip aukštas kraujo spaudimas, širdies sutrikimai, chroniški skausmai ir kt. jie aiškino kaip iš dalies pasekmes jų nuolatinio emocinio, fizinio ir materialaus aukojimosi dėl vaikų, kitaip tariant, grindė juos daugiau moralinėmis priežastimis, nes jiems taip lengviau. Ten pat, p. 140, 143.

44 Antai vienas tėvas autorei prisipažino: „Aš nežinau, kuris iš mūsų – aš ar sūnus – buvo labiau išsekęs, kai turėjau visą sekmadienį praleisti versdamas jį mokytis.“ Ten pat, p. 142.

45 Ten pat, p. 140.

46 Ši vaiko pareiga materialiai, ekonomiškai aprūpinti savo tėvus senatvėje yra įrašyta ir keliuose įstatymuose, o tai reiškia, kad už jos nevykdymą vaikai gali būti baudžiami iki 5 metų kalėjimo. Ten pat, p. 129.

47 Ten pat, p. 128.

kurių institucijų pokyčiai ir modernizacijos procesai (pvz., vedybų pagal tėvų susitarimą nykimas, neolokalinių šeimų augimas, moterų emancipacija) labai susilpnino galimybę tėvams kontroliuoti savo vaikus. Bet nemažai jaunų žmonių autorei prisipažino, kad ateityje, uždirbę daug pinigų, jie būtinai atsidėkos tėvams už jų rūpestį (pvz., vienas vaikas prižadėjo nusipirkti sau paprastą mašiną, o tėvui – mersedesą, kad važinėdamas mieste jis galėtų didžiudamasis sakyti, jog sūnus niekad jo neapvylė; kita mergina žadėjo nupirkti tėvams butą su vonia ir šildymu, nes jos vaikystės namuose nebuvo vonios, tad tėvai prausdavosi suvilgytais rankšluosčiais šaltame kambaryje, bet jai duodavo pinigų, kad ji nueitų išsimaudyti pirtyje). Dažnai vaikai perka dovanas tėvams iš savo sutaupytų kišenpinigių, atsisakydami patys nusipirkti skanesnį maistą ir malonų dalyką, kad tik galėtų pamaloninti tėvus – sakyčiau, visai kaip klasikiniuose „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiuose“. Taip pat esama pavyzdžių, kai sūnus turėjo slaugyti sergančius nusenusių tėvus, dėl ko praleido galimybę sukurti savo šeimą; arba moteris, slaugydama tėvus, prarado darbą. V. Fong kalbinti jauni kinai dažnai svarbiausia motyvacija siekti akademinės karjeros bei sėkmingo įsitvirtinimo visuomenėje laikė būtent „sūniškojo nuolankumo“ pareigą⁴⁸. Tai leistų daryti išvadą, jog ši pareiga išlieka svarbi ir pomaistinėje Kinijoje.

O štai žymus šiuolaikinis kinų antropologas Yunxiang Yan, atlikęs ne vieną šiuolaikinės kinų visuomenės ir šeimos santykių pokyčių tyrimą kaimo bendruomenėse, vienoje iš savo knygoje pateikė gana

kategorišką išvadą: „besąlygiškas sūniškasis nuolankumas, pagrįstas tėvų autoriteto šventumu, daugiau nebeegzistuoja. Kaimo jaunuomenė mano, kad abipusis ryšys tarp kartų, kaip ir bet kokie abipusiai ryšiai, turėtų būti subalansuotas ir palaikomas pagal nuolatinio apsikaitimo principą. Jeigu tėvai blogai elgiasi su savo vaikais ar šiaip yra negerai tėvai, tuomet ir vaikai turi motyvą rūpintis jais ir rodyti jiems dėmesingumą mažiau, nei jiems priklausytų“⁴⁹. Kitaip tariant, konfucianistinė pareiga besąlygiškai atlikti savo sūnišką pareigą, kaip apie ją rašoma senojoje didaktinėje literatūroje, šiandien atrodo nepatraukli ne vien vakariečiams, bet ir patiems kinams. Šią įžvalgą ir dabartinius ryšius tarp sūnaus ir tėvo Yunxiang Yan iliustruoja vienu epizodu, kurį jam papasakojo kaimiečiai jo tyrimų metu ir apibūdino kaip dažnai pasitaikantį: kai kartą tėvas šeimyninio ginčo metu liepė sūnui nutilti, sakydamas „nepamiršk, kad aš vis dar esu tavo tėvas“, sūnus jam atrėžė: „Šiais laikais sudėtinga pasakyti, kas yra kieno tėvas“. Tuo ginčas baigėsi⁵⁰. Šio tyrinėtojo

49 Yunxiang Yan, *Private life under Socialism*, p. 177–178.

50 Yunxiang Yan. *Individualization of Chinese Society*. Oxford, New York: Berg, 2009, p.113. Panašų, gal net įžulesnį atsikirtimo pavyzdį pateikė ir V. Fong. Ji vedė anglų kalbos pamoką vienam berniukui, kuris labai nenorėjo mokytis. Kai šalia visą laiką buvęs ir jį prižiūrėjęs tėvas neiškentęs pliaukštelėjo jam per veidą, sūnus atrėžė: „Mušk mane dabar, o aš mušiu tave, kai pasensi. Kai būsi senas ir silpnas, tuomet taip sumušiu tave, kad negalėsi net pajudėti.“ Įdomiausia tai, kad visą šį konfliktą iš šalies stebėjusi motina nutarė sūnui už bausmę neduoti valgyti, tiksliau, liepė jam pačiam įsipilti valgio, pareikšdama: „Jeigu aš įpilsiu tau valgyti, tai pripilsiu į jį nuodų. Jeigu būčiau žinojusi, kad tu tokiu tapsi, būčiau tave pasmaugusi, kai buvai mažas. Gal kada nors aš užnuodysiu tau maistą. Aš daviau tau gyvenimą. Aš

48 Ten pat, p.144.

nuomone, šeimyninio pagarbumo etika prarado kultūrinį legitimumą ir socialinę įtaką. To priežastys bent dvi: pirma, tradicinių jos palaikymo formų (įstatymų sistemos, viešos nuomonės, patrilinealinės sistemos-krypties, religinės sistemos, šeimos turto paveldėjimo) sunykimas, o taip pat minėtų didaktinių knygų apie *xiao* autoriteto nykimas (jų pasakojimai šiandien nebeatrodo kinams nei įtikinantys, nei įkvepiantys⁵¹); antra, visuomenės individualėjimas, rinkos ekonomikos augimas, galimybė jaunoms šeimoms gyventi atskirai nuo tėvų, santykių grindimas racionalumu, asmeniniais interesais, autonomiškumu bei laisva valia.

Vertėtų prisiminti/suvokti, kad šiandien vyresnioji ir jaunesnioji kinų karta „sūniškąjį nuolankumą“ traktuoja skirtingai. Yunxiang Yan pastebėjo, kad tarp daugelio kaimiečių vyresnieji tėvai dažnai smerkia savo vaikus ir marčias už tai, kad šie nėra sūniški ir pagarbūs, šitaip formuodami nuomonę apie *xiao* išnykimą šiuolaikinėje kinų visuomenėje⁵². O štai vaikai jaučiasi nepagrįstai kaltinami, nes visiškai nemano, kad jie yra nesūniški ar nepagarbūs. Šis nesusikalbėjimas kyla dėl to, kad tėvai linkę suvokti *xiao* tradiciškai, o vaikai – pagal šiuolaikinių vertybių (individualizmo,

---

galiu jį ir atimti.“ Cit.: Fong V., op. cit., p. 147–148. Šie motinos žodžiai primena jau minėtą tradicinę sūniško nuolankumo etikos nuostatą, kad žmogaus kūnas ir gyvybė yra duoti tėvų (t. y. jų dovana), tad tik jie ir gali ją atimti.

- 51 Neseniai man teko dalyvauti Kinijoje (Mianshan) konferencijoje, kuri buvo skirta „sūniškajam nuolankumui“. Ne vienas jos pranešėjas kinas pastebėjo, kad „24 sūniško nuolankumo pavyzdžiai“ (kurie dažnai buvo minimi toje konferencijoje) yra išgalvoti, ir niekas Kinijoje jų šiandien nelaiko rimta literatūra.
- 52 Tą patvirtina ir kai kurie V. Fongo pavyzdžiai, t. y. pokalbiai su kinais. Žr.: op. cit., p. 149.

asmeninės laimės, prabangaus ir patogaus gyvenimo) kriterijus. Pavyzdžiui, jie prašo tėvų apmokėti jų sąskaitas už mobiliuosius telefonus, keliones, kasdienį kavos gėrimą „Starbucks“ kavinės, bet yra įsitikinę, kad jie elgiasi sūniškai. Jie mano, kad jų tėvų laimė priklauso nuo to, ar vaikai bus laimingi, tad siekimą susikurti patogų ir malonų gyvenimą (net ir tėvų sąskaita, arba jų apmokamą) jie laiko ne kuo kitu, o sūniško nuolankumo pareigos atlikimu⁵³. Lygiai taip pat jie yra įsitikinę, kad rūpinimasis tėvais iš esmės turėtų reikšti materialinį jų aprūpinimą, o ne dėmesingumą ar šiltus jausmus.

Šias Yunxiang Yan išvalgas patvirtina ir kinų antropologas Wu Fei, tyrinėjantis savižudybes pomaistinėje Kinijoje. Jis primena vieną populiarių tradicinį kinų posakį, kurį esą šiandien jau pamiršo jaunoji karta: „Sūniškasis nuolankumas“ yra svarbiausia dorybė; bet joje svarbiausia ne sūniškieji veiksmai, o sūniškojo pagarbumo jausmas; priešingu atveju, neturtingas žmogus negalėtų būti sūniškas⁵⁴. Jis pastebi, kad dažnai pasenę tėvai nusižudo arba bando tai padaryti, nes arba nenori būti našta savo vaikams, arba protestuoja prieš neparodytą sūniškąjį nuolankumą iš vaikų. Juos labiausiai žeidžia vaikų pagarbos, emocinio ir moralinio palaikymo stygius, kurį žymiai sunkiau pakelti, nei piniginės pagalbos trūkumą⁵⁵. Deja, jų vaikai dažnai

---

53 Yunxiang Yan. „The Changing Moral Landscape“. *Deep China. The Moral Life of the Person*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2011, p. 37.

54 Wu Fei. „Suicide, a Modern Problem in China“. *Deep China. The Moral Life of the Person*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2011, p. 220.

55 Štai kaip autoriui viena moteris aiškino jos bandy-

tiesiog nesupranta ir nežino, kaip elgtis su senais tėvais, kad juos pamaloninti. Kita vertus, nemažą skaičių savižudybių sudaro ir vaikų savižudybės dėl neišpildytos „sūniškojo nuolankumo“ pareigos. Tokio pobūdžio savižudybes galima laikyti tradicinėmis (nes, kaip minėta, jos buvo praktikuojamos ir tradicinėje Kinijoje). Bet apskritai paėmus, būtent šios dviejų rūšių savižudybės, sudarančios didelį visų savižudybių procentą šiandieninėje Kinijoje, atskleidžia ryškų savižudybių motyvų Kinijoje ir Vakaruose skirtumą. Jos parodo, kad Kinijoje šie motyvai yra labiau moraliniai, susiję su šeimos, t. y. tėvų ir vaikų, santykių politika bei nepateisintais jos lūkesčiais. Būtent dėl to būtų pavojinga daryti apibendrintas išvadas apie „sūniškojo nuolankumo“ etikos išnykimą ar išlikimą šiuolaikinėje Kinijoje. Kaip rodo minėti pavyzdžiai, galima aptikti ir tradicinių jos laikymosi modelių, aprašytų senuosiuose veikaluose, ir jos modernizavimo, ir paneigimo apraiškų. Be to, būtina atsižvelgti ir į socialinės aplinkos bei bendrų šeimos

santykių tradicijų įvairovę (pirmiausia – miesto ir kaimo situaciją).

Išvados

Viena prieštaringo *xiao* vertinimo Vakaruose priežasčių – išskirtinis vadovavimasis tekstais apie *xiao* jį interpretuojant. Tai dar kartą patvirtina faktą, jog Rytų kultūrų tyrimai prasidėjo ir ilgą laiką buvo grindžiami lingvistiniais bei tekstologiniais tyrimais. Visa tai neabejotinai turėjo daug įtakos ir Rytų kultūrų (šiuo konkrečiu atveju – „sūniškojo nuolankumo“ dorybės) idealizavimui, romantizavimui bei tam tikrų jas apibūdinančių stereotipų atsiradimui, tiek ir nepagrįstai jų kritikai ar atmetimui. Nes nereikia pamiršti, jog dauguma šių tekstų buvo normatyvinio pobūdžio, t. y. rodantys ne tai, kokie buvo santykiai tarp tėvų ir vaikų, bet kokie jie turėtų būti idealiu atveju. Pasiklojimas vien tekstais itin komplikuoja šiandieninio *xiao* aktualumo pagrindimą pirmiausia dėl to, kad šie veikalai jau atrodo pasenę ir nebeaktualūs patiems kinams. Norint suvokti ir pagrįsti, kuo ši kinų kultūroje įsišaknijusi moralinė vertybė ir pagarbaus rūpinimosi tėvais principai gali būti aktualūs šiandieniniame globaliame pasaulyje ir išvengti „beistorinio“ (anti-istorinio) požiūrio, reikėtų remtis ne senaisiais klasikais, bet šiuolaikiniais jo pavyzdžiais. Kita vertus, šios moralinės vertybės ir elgesio recepciją, ir vertinimą dabartinėse Vakarų šalyse itin apsunkina jo itin skirtingas supratimas Kinijoje, kuris ten tradiciškai nebuvo toks opus dėl egzistavusių didaktinių tekstų ir jų palaikančių institucijų.

---

mo nusižudyti priežastis: „Aš turiu vieną sūnų ir vieną dukterį, bet jie tiesiog negerbia manęs. Mano santykiai su vaikais nėra geri, nes jie nežiūri į mane kaip į motiną. <...> Aš nesu tokia, kaip kiti seni žmonės, kurie prašinėja pinigų iš savo vaikų. Aš tik noriu, kad jie duotų man pinigų laisva valia. Žinai, tie pinigai, kurių iš jų prašau, skiriasi nuo tų, kuriuos jie man duoda. <...> Jie nesupranta, ką aš galvoju ir ko aš noriu.“ Pasak Wu Fei, „jeigu ji prašytų pinigų iš savo sūnaus, tai reikštų jos žeminančią padėtį, t. y. ji pasijustų nelyg prašydama išmaldos. Tuo tarpu, jeigu sūnus pats duotų jai pinigų, situacija būtų kitokia, jis parodytų jai pagarbą ir sūniškąjį nuolankumą. Nors materialinė nauda būtų tokia pati, bet jos reikšmė šeimos politikoje ir moraliniu požiūriu būtų skirtinga“. Wu Fei, op. cit., p. 221–223.